

แรงงานสตรีกับการพัฒนา อุตสาหกรรมของประเทศญี่ปุ่น*

เบ็ญจา จิรภัทรพิมล**

ความก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรมของประเทศญี่ปุ่น ได้เป็นที่ยอมรับกันทั่วโลก แต่ความเป็นมาและเป็นไปของการพัฒนาอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นไม่ค่อยจะมีคนกล่าวถึงมากนัก โดยเฉพาะบทบาทของสตรีญี่ปุ่นที่มีความสำคัญอย่างมาก ต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศในระยะเริ่มแรก ทั้งนี้เป็นเพราะสังคมญี่ปุ่นนั้นได้กำหนดให้สถานที่ของสตรีคือบ้าน¹ ดังนั้นบทบาทของสตรีที่สังคมคาดหวัง คือการเป็นภรรยาที่ดีและเป็นมารดาที่ฉลาด ซึ่งคุณสมบัติอันนี้ได้เป็นที่ยอมรับของสตรีญี่ปุ่นและเป็นที่รับทราบของคนทั่วไป แต่ในความเป็นจริงแล้ว สตรีญี่ปุ่นในอดีตต้องทำงานหนักอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคอุตสาหกรรม ซึ่งพบว่ามิสตรีจำนวนไม่น้อยที่ต้องจบชีวิตลงก่อนวัยอันสมควร ดังนั้นจุดประสงค์ของบทความนี้ ก็เพื่อนำเสนอบทบาทของแรงงานสตรีที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ โดยแบ่งออกเป็นสองระยะคือ แรงงานสตรีภาคอุตสาหกรรมในอดีตกับปัจจุบัน

การทำงานอุตสาหกรรมของสตรีในอดีต

ระยะแรกของการเกิดอุตสาหกรรมในประเทศญี่ปุ่นนั้น อยู่ในราว ค.ศ. 1868-1912 ในยุคเมจิ เมื่อญี่ปุ่นได้นำเอาอุตสาหกรรมมาเป็นเป้าหมายสำคัญ

ในการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นรัฐสมัยใหม่ จึงนับเป็นครั้งแรกที่สตรีได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในงานอุตสาหกรรม ทั้งนี้เป็นเพราะว่าในปี ค.ศ. 1860 ยุโรปมีความต้องการเส้นไหมเป็นอย่างมากเนื่องจากตัวไหมถูกแมลงทำลายไปแทบหมดสิ้น ทำให้เกิดการขาดแคลนไหมอย่างรุนแรงขึ้นในยุโรป ดังนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นในขณะนั้นได้เล็งเห็นช่องทางของการค้าขายกับต่างประเทศ อันจะนำมาซึ่งการเพิ่มเงินตราต่างประเทศ จึงได้ก่อตั้งโรงงานสาวไหม (Silk-reeling) ที่ทันสมัยขึ้นเป็นครั้งแรกในปี 1872 ที่เมือง Tomioka ในจังหวัด Gunma และได้ว่าจ้างผู้ควบคุมงานชาวฝรั่งเศสมา 1 คน พร้อมกับครูผู้หญิงชาวฝรั่งเศสที่เป็นช่างเทคนิคอีก 4 คน² ให้มาทำการฝึกสอนเด็กผู้หญิงในโรงงาน รวมทั้งได้สั่งซื้อเครื่องจักรจากประเทศฝรั่งเศสด้วย

ความจริงแล้วในประเทศญี่ปุ่นนั้น ได้มีการก่อตั้งโรงงานไหมมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1870 หากแต่เป็นโรงงานขนาดเล็กของเอกชน เมื่อรัฐบาลก่อตั้งโรงงานก็เริ่มมีการประกาศรับสมัครคนงานหญิงที่มีอายุอยู่ในช่วง 13-25 ปี แต่ปรากฏว่าเกิดมีข่าวลือเกี่ยวกับโรงงานว่า “ถ้าหากใครไปทำงานที่โรงงาน Tomioka แล้วจะถูกคนต่างชาติดูแคลด รวมทั้งนำมันออกจากร่างกาย”³ ข่าวลือดังกล่าวทำให้ไม่มีใครมาสมัครงานที่โรงงานแห่งนี้เลยแม้แต่คนเดียว ดังนั้นบรรดาชาบูไรที่หมดบทบาท

* งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจาก JSPS เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2534

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา/โครงการเอเชียศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บาทไปแล้วในขณะนั้นรวมทั้งข้าราชการอื่น ๆ จึงถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องส่งลูกสาวของตนเข้าไปทำงานในโรงงานแห่งนี้ ปรากฏว่าจำนวนคนงานหญิงในครั้งแรกนี้มีประมาณ 400 คน ส่วนใหญ่เป็นลูกสาวของชาวนูริ เพราะฉะนั้นการเข้ามาทำงานในโรงงานนี้ จึงถือว่าการได้รับเกียรติอย่างหนึ่งเหมือนกัน ทั้งนี้ เพราะเป็นการได้ทำงานที่มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่น่ามาจากต่างประเทศ จึงอาจพิจารณาได้ว่าเป็นการนำมาซึ่งความมีหน้ามีตาของครอบครัว ค่อมภายหลังจึงได้มีผู้หญิงชาวไร่ชาวนาและชาวประมงเข้ามาสมทบ พอในปี 1883 ได้มีการตั้งโรงงานปั่นฝ้ายที่มีชื่อว่า “Osaka Cotton Spinning Company” ขึ้นอีก 1 แห่ง ในโรงงานนี้คนงานส่วนใหญ่จะมาจากครอบครัวยากจน ขณะเดียวกันก็มีโรงงานของเอกชนตั้งขึ้นอีกมากมาย สำหรับแรงงานสตรีในอุตสาหกรรมไหมและอุตสาหกรรมฝ้าย ในระหว่างปี 1889-1919 นั้นจะเห็นได้ว่า มีสัดส่วนและปริมาณมากกว่าแรงงานชายอย่างเห็นได้ชัดเจน โดยเฉพาะอุตสาหกรรมไหมที่มีการใช้แรงงานสตรีเกือบจะทั้งหมดแม้แต่การควบคุมเครื่องจักร (ดูตารางที่ 1-4)

เป็นที่ยอมรับกันว่าแรงงานสตรีเหล่านี้ได้มีบทบาทสำคัญต่ออุตสาหกรรมทอผ้าของญี่ปุ่นทำให้ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำทางด้านการผลิตไหมของโลก ปรากฏว่าในปี 1930 นั้นร้อยละ 34 ของผลิตภัณฑ์ไหมทั่วโลกไปจากประเทศญี่ปุ่น ส่วนทางด้านภายในประเทศญี่ปุ่นเองนั้น พบว่าไหมได้กลายเป็น 1 ใน 3 ของสินค้าออกของประเทศ⁶ ดังนั้นเงินตราต่างประเทศที่ได้มาจากการขายไหมจึงได้ถูกนำมาใช้จ่ายเกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ รวมทั้งพัฒนากองทัพ ญี่ปุ่นได้มีการสั่งซื้อเครื่องจักรและเทคโนโลยีจากต่างประเทศเป็นจำนวนมาก พร้อมทั้งได้มีการว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศเข้ามาทำงาน

ในปลายทศวรรษที่ 1930 และต้นทศวรรษที่ 1940 ที่ญี่ปุ่นทำสงครามกับจีนและแถบแปซิฟิกนั้น เป็นเหตุให้ผู้ชายจำนวนมากต้องถูกส่งไปเป็นทหาร

ด้วยเหตุนี้ สตรีจึงต้องเข้ามามีบทบาทในอุตสาหกรรมมากขึ้น รวมทั้งได้ขยายไปทำงานประเภทอื่น ๆ อาทิ เช่น ในปี ค.ศ. 1930 มีแรงงานสตรีในอุตสาหกรรมผลิตอาวุธ 888 คน และในปี 1940 ได้เพิ่มขึ้นเป็น 52,018 คน⁶ แต่เมื่อญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก โดยเฉพาะทางด้านแรงงานสตรี ปรากฏว่าในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1945 ได้มีประกาศของกระทรวงสวัสดิการในขณะนั้นว่า “เนื่องจากมีนายทหารที่ปลดประจำการ 13,240,000 คน ดังนั้น ทหารเหล่านี้จะได้กลับไปทำงานตามหน้าที่เดิมของตน เพื่อให้สตรีที่ทำงานอยู่ได้มีโอกาสกลับไปยังบ้านของเธอ”⁷ นโยบายนี้เป็นผลให้สตรีที่ทำงานอยู่ตามโรงงานต่าง ๆ เริ่มลดจำนวนลงจาก 1,569,451 ในปี 1920 เหลือเพียง 1,459,329 ในปี 1947 ต่อมาในปี 1950 เกิดมีสงครามเกาหลีขึ้น และในปี 1952 ญี่ปุ่นได้รับอนุญาตจากกองกำลังนานาชาติให้สร้างอาวุธได้นั้น ทำให้สตรีได้มีโอกาสกลับเข้ามาสู่โรงงานอุตสาหกรรมอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้นในระหว่างปี 1950-1974 จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างแรงงานสตรีในอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ อย่างเห็นได้ชัดเจน กล่าวคือสตรีได้เข้าไปทำงานอุตสาหกรรมหลากหลายประเภทมากขึ้น ขณะเดียวกันแรงงานสตรีในอุตสาหกรรมต่าง ๆ ก็มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่า (ดูตารางที่ 5-6)

เมื่อพิจารณาถึงโครงสร้างของอุตสาหกรรมทั้งประเทศแล้ว จะเห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะการทำงานของสตรีดังนี้ นับตั้งแต่ปี 1965 เป็นต้นมา ได้มีแรงงานสตรีลดลงในอุตสาหกรรมต่อไปนี้คือ อุตสาหกรรมเกษตรและป่าไม้ ประมง และเหมืองแร่ ส่วนอุตสาหกรรมที่มีแรงงานสตรีเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ได้แก่ อุตสาหกรรมบริการ อุตสาหกรรมขายปลีก-ขายส่ง สำหรับอุตสาหกรรมการผลิตนั้นมีเพิ่มขึ้นในระหว่างปี 1960-1974 แต่หลังจากปี 1974 แล้วก็ค่อย ๆ ลดลง หากไม่มากนัก (ดูตารางที่ 7)

การเปลี่ยนแปลงลักษณะการทำงานนี้ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความก้าวหน้าในการพัฒนาเศรษฐกิจ

กิจของประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่ปี 1955 เป็นต้นมา จนกล่าวได้ว่าญี่ปุ่นได้พัฒนาขึ้นมาเป็นประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำของโลก พบว่า ในระหว่างปี 1955-1960 ญี่ปุ่นมีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจถึงร้อยละ 8.50 ต่อปี และอัตรานี้ได้เพิ่มเป็นร้อยละ 10.0 ในช่วงปี 1960-1965 พอมาในปี 1960-1970 ได้เพิ่มเป็นร้อยละ 12.3 ซึ่งนับว่าเป็นอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงที่สุดในประวัติศาสตร์ของประเทศ แม้ว่าวิกฤตการณ์ทางน้ำมันที่เกิดขึ้นในปี 1973 จะส่งผลกระทบต่ออัตราการเจริญเติบโต ให้ชะลอตัวลงบ้างก็ตาม แต่ญี่ปุ่นก็สามารถฟื้นตัวได้อีกในเวลาต่อมา อย่างไรก็ดี การพัฒนาทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมเป็นอย่างมาก ที่เห็นได้ชัดคือ แบบแผนของการบริโภคสินค้า การบริโภคอาหาร และการใช้เวลาว่าง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ได้ส่งผลกระทบต่อการทำงานของสตรีโดยตรง ทำให้ลักษณะการทำงานเปลี่ยนแปลงไป ขณะเดียวกันปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงานของสตรีก็ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบตามไปด้วย

สำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นจาก การทำงานอุตสาหกรรมของสตรีในระยะแรกเริ่มของการพัฒนาอุตสาหกรรมนั้น ปรากฏว่าสตรีต้องเผชิญกับปัญหาของค่าจ้างแรงงาน เวลาทำงาน รวมทั้งปัญหาทางด้านอาชีวอนามัยดังนี้

1. ค่าจ้างแรงงานและเวลาทำงาน

เนื่องจากคนงานสตรีส่วนใหญ่มาจากครอบครัวยากจนในชนบท ดังนั้นพ่อแม่จึงมักรับเงินล่วงหน้าจากโรงงาน และเซ็นสัญญาว่าจ้างกับตัวแทนของโรงงานที่เข้าไปรับตัวเด็ก โดยที่พ่อแม่ส่วนใหญ่อ่านหนังสือไม่ออก และตัวเด็กเองก็มีการศึกษาน้อย คือเรียนจบแค่ชั้นประถมศึกษาตอนต้น ในขณะที่บางส่วนไม่ได้เรียนหนังสือดังที่ Sidney L. Gulick⁸ ซึ่งเข้าไปเป็นมิชชันนารีในญี่ปุ่น ในปี 1915 ได้บันทึกไว้ว่า “คนงานสตรีจำนวน 1,000 คนนั้นมีเพียง 450 คน ที่สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษา

(6 ปี) ส่วนอีก 385 คน ไม่ได้รับการศึกษา...” ด้วยเหตุนี้จึงทำให้คนงานสตรีส่วนใหญ่ต้องตกอยู่ในสภาพจำยอมต่อภาวะการทำงานที่ทารุณ ปรากฏว่ามีคนงานทั้งชาย-หญิงเป็นจำนวนมากที่หนีออกจากโรงงาน ตัวเลขจากตารางที่ 8 ได้แสดงให้เห็นว่าจำนวนคนงานที่หนีออกจากโรงงานนั้น มีสัดส่วนสูงกว่าการออกจากงานด้วยเหตุผลอื่น ๆ ข้อมูลนี้จึงเท่ากับสะท้อนให้เห็นสภาพความเลวร้ายของโรงงาน

ส่วนเวลาทำงานในโรงงานนั้น ได้แบ่งออกเป็น 2 กะ กะละ 12 ชั่วโมง เริ่มตั้งแต่ 6 โมงเช้า-6 โมงเย็น ในระหว่างเวลาทำงานมีการหยุดพัก 2 ครั้ง ครั้งละ 15 นาที และพักเที่ยงอีก 30 นาที แต่ในฟงปฏิบัติงานมักมิได้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพราะปรากฏว่าคนงานสตรีส่วนใหญ่ต้องทำงานถึงวันละ 12-16 ชั่วโมง โดยประมาณ⁹ ในแง่การคิดอัตราค่าจ้างนั้น แบ่งออกเป็น 2 ระบบ คือ คิดค่าจ้างเป็นรายวันและรายชิ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณและคุณภาพของงานแต่ละชนิด ในทางปฏิบัติ พบว่าผู้ชายส่วนใหญ่จะได้รับค่าจ้างเป็นรายวัน ในขณะที่ผู้หญิงจะได้รับค่าจ้างเป็นรายชิ้น ยกเว้นผู้หญิงที่เพิ่งจะเข้ามาทำงานใหม่ และยังไม่มีความชำนาญซึ่งนายจ้างมักจะจ่ายค่าจ้างเป็นรายวัน แต่ส่วนใหญ่จะคิดค่าจ้างให้ในอัตราต่ำสุด หลังจากมีความชำนาญแล้ว นายจ้างจึงจะจ่ายค่าจ้างให้ในอัตรารายชิ้น¹⁰ ผลจากการศึกษาพบว่าผู้หญิงได้รับค่าจ้างน้อยกว่าผู้ชายทั้งในอุตสาหกรรมประเภทเดียวกันและอุตสาหกรรมต่างชนิดกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีแนวความคิดที่ว่า “ถ้าจ่ายค่าจ้างให้ผู้หญิงเท่ากับผู้ชายแล้ว ไม่เพียงแต่จะเป็นแรงจูงใจให้ผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้นเท่านั้น แต่จะมีส่วนทำให้เป็นอันตรายต่ออำนาจและความมีเกียรติภูมิของหัวหน้าครอบครัว (ที่มักจะเป็นผู้ชาย) และอาจจะส่งผลให้เกิดความอ่อนแอกับตำแหน่งทางประเพณีที่มีจักรพรรดิเป็นผู้นำของชาติอีกด้วย”¹¹ จึงปรากฏว่าลักษณะการจ่ายค่าจ้างดังกล่าวยังคงยึดถือกันมาจนกระทั่งทุกวันนี้ (ดูตารางที่ 9-10) กล่าวได้

ว่ารายได้เฉลี่ยต่อวันของสตรีนั้นต่ำมาก เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับราคาข้าวสารที่มีค่าถึง 9-9.6 Sen/Shō (1 shō = 1.477 US. gallons) ซึ่งจะเห็นได้ว่าค่าจ้างต่อวันที่สตรีได้รับนั้นสามารถซื้อข้าวสารได้เพียง 1 แกลลอน (โดยประมาณ)¹²

2. อาชีวอนามัย

ทางด้านสภาพของโรงงานนั้น ปรากฏว่าในปี 1892 มีเด็กผู้หญิงที่ทำงานในโรงงาน Tomioka ตายไป 56 คน เด็กที่ตายมีอายุน้อยที่สุดคือ 9 ปี 10 เดือน¹³ ทั้งนี้เป็นผลมาจากสภาพเสื่อมโทรมของโรงงานและสภาพเลวร้ายของที่พักอาศัยที่ทางโรงงานจัดให้แก่คนงาน การไม่สบายอย่างรุนแรงและการตายตั้งแต่อายุน้อย โดยที่มิได้มีสาเหตุมาจากโรคระบาดนั้นได้กลายเป็นปรากฏการณ์ธรรมดาที่เกิดขึ้นในหมู่สตรีที่ทำงานในโรงงานไหม และโรงงานฝ้ายมากกว่าสตรีทั่ว ๆ ไป ดังนั้น Ishihara Osamu¹⁴ และผู้ร่วมงานของเขาจึงได้สนใจศึกษาเปรียบเทียบอัตราตายต่อ 1,000 คน ของประชากรทั่วไปกับสตรีที่เค

ทำงานโรงงานและได้กลับไปอยู่บ้าน รวมทั้งได้ศึกษาถึงสาเหตุของการกลับไปอยู่บ้านของคนงานสตรี ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่า เหตุผลสำคัญที่ทำให้สตรีต้องกลับไปอยู่บ้าน คือ ไม่สบายและนายจ้างให้ออกจากงานมีถึงร้อยละ 45 (สำหรับผู้ที่นายจ้างให้ออกจากงานนั้น อาจนับรวมถึงคนที่ป่วยหนักและทำงานไม่ได้แล้ว) ลักษณะดังกล่าวนี้ได้สอดคล้องกับอัตราตายของสตรีที่ออกจากโรงงาน และมีอัตราตายสูงกว่าอัตราตายของประชากรทั่วไป ๆ ในทุกกลุ่มอายุ ยกเว้นกลุ่มที่มีอายุสูงกว่า 25 ปี สำหรับกลุ่มอายุ 16-19 ปี และ 20-25 ปี นั้นสตรีที่ออกจากโรงงานมีอัตราตายสูงกว่าประชาชนทั่วไปอย่างเห็นได้ชัดเจน แสดงให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานในโรงงานกับภาวะการตายอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ (ดูตารางที่ 11-12) สภาพความเลวร้ายที่เกิดขึ้นนี้เป็นปรากฏการณ์ที่มักเกิดขึ้นในระยะแรกเริ่มของการพัฒนาอุตสาหกรรม และกว่าที่รัฐบาลญี่ปุ่นจะสามารถแก้ไขปัญหาล่าช้าได้สำเร็จ ก็ปรากฏว่าประเทศต้องสูญเสียคนงานสตรีเป็นจำนวนไม่น้อย

ตารางที่ 1 ร้อยละของคณงานสตรีในโรงงานทอผ้าระหว่างปี 1889-1900

ปี	จำนวนคณงานทั้งหมด	คณงานสตรีคิดเป็นร้อยละของจำนวนคณงานทั้งหมด
1889	8,174	68.2%
1890	12,409	70.2%
1891	16,206	74.8%
1892	22,562	75.2%
1893	24,290	76.4%
1894	30,936	76.5%
1895	38,642	76.2%
1896	42,928	76.2%
1897	52,582	76.9%
1898	60,568	77.4%
1899	62,951	77.1%
1900	58,440	77.3%

แหล่งที่มา : จากหนังสือ Factory Girls หน้า 150

ตารางที่ 2 ร้อยละของคณงานสตรีในอุตสาหกรรมไหม จำแนกตามโรงงานและอายุ ในปี 1901

อายุ	โรงงาน 25 แห่งใน Nagano		โรงงาน 29 แห่งในจังหวัดอื่น ๆ	
	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน
ต่ำกว่า 11 ปี	1.2	150	-	-
11-14 ปี	17.1	2,135	10.5	305
15-20 ปี	47.9	5,999	55.2	1,605
สูงกว่า 20 ปี	33.8	4,235	34.3	997
รวม	100.0	12,519	100.0	2,909

แหล่งที่มา : จากหนังสือ Factory Girls หน้า 87

ตารางที่ 3 ร้อยละของคณงานสตรีโรงงานปั่นฝ้ายและโรงงานสาวไหม เมื่อเทียบกับกำลังแรงงานทั้งหมด

ชนิดของโรงงาน	ปี 1902	ปี 1907	ปี 1914	ปี 1919
ฝ้าย	79.4% (61,980)	79.3% (68,273)	80.6% (100,460)	77.4% (175,873)
ไหม	93.8% (120,980)	94.9% (148,588)	95.0% (209,703)	93.4% (278,249)

แหล่งที่มา : จากหนังสือ Factory Girls หน้า 10

ตารางที่ 4 จำนวนคณงานสตรีที่ควบคุมเครื่องจักรในโรงงานไหม จำแนกตามจังหวัดต่าง ๆ เปรียบเทียบระหว่างปี 1900 และ 1911

จังหวัด	คณงานสตรีที่ควบคุมเครื่องจักร	
	ค.ศ. 1900	ค.ศ. 1911
Nagano	32,813	56,289
Gifu	9,886	13,187
Yamanashi	7,721	14,099
Aichi	6,062	18,286
Shizuoka	5,835	6,260
Yamagata	3,400	5,831
Gunma	3,019	6,588
Saitama	1,386	10,344
Fukushima	1,637	4,141
Others	46,102	56,830
รวม	117,102	191,855

แหล่งที่มา : จากหนังสือ Factory Girls หน้า 61

ตารางที่ 5 การเพิ่มขึ้นของจำนวนแรงงานสตรีในอุตสาหกรรมต่าง ๆ ระหว่างปี 1950-1955

ประเภทของอุตสาหกรรม	เดิม	ใหม่
อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์โลหะ	27,025	52,111
อุตสาหกรรมสิ่งทอ	84,613	171,352
อุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์	8,712	19,520
อุตสาหกรรมกระดาษ	21,508	42,726
อุตสาหกรรมและผลิตภัณฑ์หนัง	6,470	15,596
อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้าและอุปกรณ์	37,564	76,987

แหล่งที่มา : จากหนังสือ Women in Changing Japan หน้า 57

ตารางที่ 6 จำนวนแรงงานสตรีในอุตสาหกรรมเครื่องจักรระหว่างปี 1955-1974

ประเภทของอุตสาหกรรม	1955	1960	1965	1970	1974
อุตสาหกรรมเครื่องจักรทั่วไป	43,804	92,330	138,597	199,125	214,000
อุตสาหกรรมเครื่องจักรไฟฟ้า	76,987	253,330	353,248	662,895	640,000
อุตสาหกรรมเครื่องจักรคมนาคม	29,672	61,440	87,712	138,460	156,000
อุตสาหกรรมเครื่องจักรที่มีความ เที่ยงตรง (กลึงดำรูป, นาฬิกา ฯลฯ)	27,142	54,580	85,761	114,600	123,000

แหล่งที่มา : จากหนังสือ Women in Changing Japan หน้า 57

ตารางที่ 7 แรงงานสตรี จำแนกตามอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ ในระหว่างปี 1960-1980
(หน่วยเป็น 10,000 คน)

ประเภทของอุตสาหกรรม	1960	1965	1970	1975	1980
อุตสาหกรรมทุกประเภท	738	913	1,096	1,167	1,354
เกษตรและป่าไม้	37	20	10	8	9
ประมง	3	2	2	1	2
เหมืองแร่	4	3	2	1	1
ก่อสร้าง	29	40	45	49	58
อุตสาหกรรมการผลิต	269	333	390	361	386
ขายส่ง-ขายปลีก	166	239	257	290	351
การเงินและที่ดิน			57	71	82
คมนาคม	26	31	40	38	39
ไฟฟ้า แก๊ส น้ำ			3	4	4
บริการ	182	219	265	312	388
ข้าราชการ	23	25	25	31	33

แหล่งที่มา : ดัดแปลงจาก Labour Force Survey 1980 ใน "Japanese Industrial Relations" Series 8 หน้า 9

ตารางที่ 8 สาเหตุของการออกจากงานของคนงานในโรงงานปั่นฝ้ายใน Hyogo ในปี ค.ศ. 1900
เปรียบเทียบระหว่างผู้ที่อาศัยอยู่ในหอพักและผู้เดินทางมาทำงานเข้าไป-เย็นกลับ

ชนิดของการออกจากงาน	ผู้มาทำงานเข้าไป-เย็นกลับ		ผู้อาศัยในหอพัก
	ชาย	หญิง	หญิง
นายจ้างให้ออก	397	292	400
หนีออกจากโรงงาน	1,475	2,046	2,800
ไม่สบาย	5	30	225
ตาย	-	-	31
รวม	1,877	2,368	3,456

แหล่งที่มา : จากหนังสือ Factory Girls หน้า 153

ตารางที่ 9 การเปรียบเทียบค่าจ้างโดยเฉลี่ยต่อวันของคนงานชาย-หญิง จำแนกตามอุตสาหกรรมในปี 1892

อุตสาหกรรม	ค่าจ้างโดยเฉลี่ยต่อวัน (Sen)	
	ชาย	หญิง
โรงงานปั่นฝ้าย	17.4	8.9
โรงงานสาวไหม	-	13.4
โรงงานทอผ้า	-	8.0
เกษตรกรรม	15.5	9.4
ช่างไม้	26.7	-
ทำโลหะ	25.1	-
แรงงานรับจ้าง	18.3	-

แหล่งที่มา : จากหนังสือ Factory Girls หน้า 105

ตารางที่ 10 ค่าจ้างรายวันของคนงานชาย-หญิง ในโรงงานปั่นฝ้าย 16 แห่ง ใน Kansai ในปี 1901

ค่าจ้างรายวัน	ชาย		หญิง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
น้อยกว่า 10 Sen	58	1.0	169	0.9
11-15 Sen	313	5.8	2,825	14.6
16-20	536	9.9	5,306	27.5
21-30	2,374	44.2	8,524	44.1
31-40	1,220	22.7	2,153	11.2
41-50	530	9.9	322	1.7
51-60	216	4.0	43	-
61-80	96	1.8	2	-
81 Sen-1 Yen	19	0.4	-	-
มากกว่า 1 Yen	6	0.1	-	-
รวม	5,368	100.0	19,344	100.0

แหล่งที่มา : จากหนังสือ Factory Girls หน้า 149

ตารางที่ 11 เหตุผลในการกลับบ้านของสตรีที่ออกไปทำงานนอกบ้าน ในปี 1909

เหตุผลในการกลับบ้าน	จำนวน	ร้อยละ
ไม่สบาย ¹	1,677	24
เกี่ยวกับงาน	393	5
ให้ออกจากงาน ²	1,001	15
เหตุผลของครอบครัว	2,041	29
แต่งงาน	438	6
ไม่สบายเกี่ยวกับโลหิต	413	6
เหตุผลอื่น ๆ	983	15
รวม	6,946	100.0

แหล่งที่มา : จากหนังสือ Factory Girls หน้า 73

1. “ไม่สบาย” ในที่นี้นับรวมทั้งคนงานสตรีที่เจ็บหนักแล้วกลับมาอยู่บ้านและตายลง
2. “ให้ออกจากงาน” ในที่นี้อาจรวมทั้งคนที่นายจ้างให้ออกจากงานเพราะป่วยหนัก และทำงานไม่ได้

ตารางที่ 12 อัตราตายของเพศหญิงต่อ 1,000 คน จำแนกตามกลุ่มอายุ เปรียบเทียบระหว่างประชากรทั่วไปกับสตรีที่ออกจากโรงงานในปี ค.ศ. 1910

กลุ่มอายุ	อัตราตายของประชาชน	อัตราตายของสตรีที่ออกจากโรงงาน
ต่ำกว่า 12 ปี	4.36	6.08
12-13	4.39	5.73
14-15	5.00	7.58
16-19	6.85	14.86
20-25	9.17	11.67
สูงกว่า 25 ปี	10.12	8.35

แหล่งที่มา : จากหนังสือ Factory Girls หน้า 170

การทำงานอุตสาหกรรมของสตรีในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม การใช้แรงงานสตรีในประเทศญี่ปุ่น ได้มีการเปลี่ยนแปลงนับตั้งแต่ปี 1960 เป็นต้นมา กล่าวคือ อุตสาหกรรมปฐมภูมิ (Primary industry) มีแนวโน้มลดลงจากร้อยละ 43.1 ในปี 1960 เป็นร้อยละ 18.4 และร้อยละ 8.5 ในปี 1975 และ 1990 ตามลำดับ ต่างจากอุตสาหกรรมทุติยภูมิ (Secondary industry) และอุตสาหกรรมตติยภูมิ (Tertiary industry) ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ดังนี้ อุตสาหกรรมทุติยภูมิได้เพิ่มจากร้อยละ 20.2 ในปี 1960 เป็นร้อยละ 25.7 และร้อยละ 27.3 ในปี 1975 และ 1990 ตามลำดับ เช่นเดียวกับอุตสาหกรรมตติยภูมิที่มีแรงงานสตรีเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 36.7 ในปี 1960 เป็นร้อยละ 55.7 และร้อยละ 63.8 ในปี 1975 และ 1990 ตามลำดับ เป็นที่น่าสังเกตว่า สัดส่วนของแรงงานสตรีในอุตสาหกรรมตติยภูมินั้น ได้เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก ปรากฏว่าในปี 1990¹⁵ จำนวนสตรีที่ทำงานอยู่ในอุตสาหกรรมบริการ (ตติยภูมิ) มี 16,180,000 คน อุตสาหกรรมเกษตร (ปฐมภูมิ) มี 2,150,000 คน การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลมาจากปัจจัยทางด้านอุปสงค์และอุปทาน¹⁶ ดังนี้

1. ปัจจัยทางด้านอุปสงค์ เนื่องจากมีตำแหน่งงานในอุตสาหกรรมบริการ อันได้แก่ งานขายปลีก-ขายส่ง การเงิน ประกันภัยและที่ดิน สถานที่ขายอาหารและเครื่องดื่ม และงานบริการอื่น ๆ เพิ่มขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะการขยายตัวของเศรษฐกิจญี่ปุ่น ประกอบกับลักษณะการจ้างงานแบบ Part time นั้น ได้เอื้ออำนวยให้สตรีเข้ามาทำงานด้านนี้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นจากเดิม

2. ส่วนปัจจัยทางด้านอุปทาน นั้นปรากฏว่า สตรีญี่ปุ่นในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงวัฏจักรชีวิตอย่างมาก กล่าวคือ ความเจริญทางการแพทย์ และการสาธารณสุขที่ได้พัฒนาไปนั้น มีผลทำให้สตรีมีอายุยืนขึ้น โดยเฉลี่ยแล้วจะมีอายุถึง 81.77 ปี ใน

ขณะเดียวกันสตรีญี่ปุ่นมีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำลง คือ แต่ละครอบครัวจะมีลูกโดยเฉลี่ย 1.57 คน (ปี ค.ศ. 1989) ดังนั้นการในการเลี้ยงดูลูกก็จะลดน้อยตามลงไปด้วย นอกจากนี้ การที่แม่บ้านญี่ปุ่นส่วนใหญ่มีอุปกรณ์เครื่องใช้ในครัวเรือนที่อำนวยความสะดวกหลายอย่าง เป็นผลให้สตรีที่เป็นแม่บ้านใช้เวลาในการทำงานบ้านลดน้อยลง ทำให้แม่บ้านส่วนใหญ่มีเวลาว่างมากขึ้น จึงเป็นโอกาสอันดีที่สตรีจะได้หวนกลับเข้าสู่ตลาดแรงงานอีกครั้งหนึ่ง ได้มีการคาดประมาณว่าในการหวนกลับเข้าสู่ตลาดแรงงานครั้งหลังนี้ สตรีแต่ละคนจะมีเวลาทำงานอาชีพของเธอได้เกือบถึง 20 ปี โดยเฉลี่ย

นอกจากนี้ การที่สตรีญี่ปุ่นมีการศึกษาสูงขึ้น (ในปี ค.ศ. 1989 สตรีญี่ปุ่นที่กำลังเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย มีร้อยละ 95.9 ส่วนผู้เรียนถึงชั้นวิทยาลัยหลักสูตร 2 ปี และมหาวิทยาลัยหลักสูตร 4 ปี มีร้อยละ 36.81) ได้เป็นผลให้สตรีส่วนใหญ่มีความสนใจที่จะทำงานอาชีพเพิ่มขึ้น ทั้งนี้จะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำงานของสตรี ซึ่งรัฐบาลได้ทำการสำรวจเมื่อปี ค.ศ. 1984 พบว่า มีสตรีถึงร้อยละ 41.3 ไม่เห็นด้วยกับความคิดที่ว่า “ผู้ชายควรจะทำงานและผู้หญิงควรจะอยู่บ้าน”¹⁷ แม้จะมีได้เป็นความคิดเห็นของสตรีทั้งหมดก็ตาม แต่การที่สังคมญี่ปุ่นปัจจุบันได้ให้ความสำคัญในด้านการศึกษาของลูก การมีบ้านเป็นของตนเอง รวมทั้งความต้องการที่จะยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวให้สูงขึ้นนั้น สาเหตุเหล่านี้ได้มีส่วนผลักดันให้สตรีญี่ปุ่นต้องหวนกลับเข้าสู่ตลาดแรงงานอีกครั้งหนึ่ง

แต่เนื่องจากแบบแผนการทำงานอาชีพของสตรีญี่ปุ่น มิได้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องดังกล่าวนั้นแล้วข้างต้น ดังนั้น จึงปรากฏว่าสตรีญี่ปุ่นต้องประสบกับปัญหาการกีดกันในที่ทำงานที่กล่าวขวัญถึงมากที่สุด คือ สตรีจะได้รับค่าจ้างต่ำกว่าผู้ชาย กล่าวคือ สตรีได้รับค่าจ้างโดยเฉลี่ยประมาณ 168,300 เยนต่อเดือน ในขณะที่ผู้ชายได้รับค่าจ้างโดยเฉลี่ยประมาณ 276,100 เยนต่อเดือน¹⁸ สำหรับเหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงได้รับ

ค่าจ้างต่ำกว่าผู้ชายนั้น อาจเนื่องมาจากสาเหตุต่าง ๆ คือ

1. ระยะเวลาที่ทำงานกับนายจ้าง

เนื่องจากบริษัทจำนวนมากมีระบบการคิดค่าจ้างหรือการขึ้นค่าจ้าง โดยพิจารณาจากจำนวนปีที่ทำงานกับนายจ้าง (หน่วยงาน) ดังนั้น การที่สตรีผู้มีส่วนใหญ่พอแต่งงานแล้วมักจะออกจากงานเพื่อมาทำหน้าที่แม่บ้านรวมทั้งดูแลลูก และจะกลับเข้าไปทำงานใหม่อีกครั้งเมื่อลูกคนเล็กโตเข้าโรงเรียนแล้วนั้น ได้เป็นผลทำให้จำนวนปีที่ทำงานกับนายจ้าง (หน่วยงาน) น้อยกว่าผู้ชาย จึงทำให้ได้รับค่าจ้างน้อยกว่า

นอกจากนี้ ระยะเวลาที่ทำงานกับนายจ้างน้อยกว่าผู้ชาย ยังได้มีผลทำให้สตรีส่วนใหญ่แทบจะไม่มีโอกาสได้เลื่อนตำแหน่งงานสูงขึ้น โดยเฉพาะการก้าวเข้าไปสู่ตำแหน่งงานบริหาร ดังนั้น โอกาสของการได้เลื่อนขึ้นเงินเดือนหรือขึ้นค่าจ้างสำหรับสตรีจึงแทบจะไม่มีเลย ผลที่ปรากฏก็คือ สตรีส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องค่าจ้าง

2. การทำงานชั่วคราว

ในปี 1988 ผู้ที่ทำงานเป็น Part-time workers ในญี่ปุ่นมีถึง 5.33 ล้านคน ในจำนวนนี้คิดเป็นคนงานสตรีถึงร้อยละ 72.4 หรือประมาณร้อยละ 23.6 ของคนงานสตรีทั้งประเทศ และเป็นที่แน่นอนว่าการทำงานในลักษณะนี้ยังผลให้สตรีได้รับค่าจ้างต่ำกว่าชาย

3. ระดับความรู้ที่แตกต่างกันระหว่างชาย-หญิง

แม้ว่าปัจจุบันนี้สตรีส่วนมากจะได้รับการศึกษาสูงขึ้นก็ตาม (ในปี 1990 จำนวนสตรีทั้งประเทศที่กำลังเรียนในมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยมีทั้งหมด 1 ล้านคน¹⁹ แต่ถ้ามองพิจารณาในภาพรวมแล้ว พบว่ายังคงมีความแตกต่างกันระหว่างระดับการศึกษาของชาย-หญิง กล่าวคือ ผู้หญิงที่เรียนจบมหาวิทยาลัยมีเพียง

ร้อยละ 5.1 ในขณะที่ผู้ชายมีถึงร้อยละ 24.9²⁰ การมีความรู้ต่ำกว่าจึงเป็นผลทำให้สตรีได้รับค่าจ้างน้อยกว่า

4. เงินช่วยเหลือครอบครัว

ในญี่ปุ่นนั้น ลูกจ้างเกือบจะทั้งหมดจะได้รับเงินพิเศษ (ไม่นับรวมกับเงินเดือน) ที่นายจ้างจ่ายให้เกี่ยวกับค่าเช่าบ้านหรือค่าใช้จ่ายบางอย่างภายในบ้าน แต่เงินจำนวนนี้นายจ้างจะจ่ายให้เฉพาะลูกจ้างที่เป็นหัวหน้าครอบครัวเท่านั้น ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าหัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย เพราะฉะนั้นเงินส่วนนี้ (ประมาณ 5% ของเงินเดือน) ก็ได้มีส่วนทำให้มีความแตกต่างระหว่างค่าจ้างชาย-หญิง

5. สตรีเป็นจำนวนค่อนข้างมากที่ทำงานในสถานประกอบการขนาดเล็กที่มักจะจ่ายค่าจ้างให้ต่ำกว่าความเป็นจริง

6. ความแตกต่างในการได้รับการว่าจ้าง

ในอดีตที่ผ่านมา สตรีส่วนใหญ่จะทำงานในลักษณะที่แตกต่างไปจากผู้ชาย คือมักจะเป็นงานบริการที่ได้รับค่าจ้างต่ำ เมื่อเทียบกับงานทางด้านเทคนิคและการจัดการที่จ่ายค่าจ้างสูง แต่สตรีไม่มีโอกาสจะได้เข้าไปทำ หากในปัจจุบันนี้แม้ว่าสตรีจะมีขอบเขตของการได้รับการว่าจ้างขยายวงกว้างออกไปคือ ทำงานทางด้านขายปลีกและขายส่ง รวมทั้งทำงานตามร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม แต่งานดังกล่าวเป็นงานที่ได้รับค่าจ้างต่ำ จึงเป็นผลทำให้สตรีได้รับค่าจ้างต่ำกว่าชาย

กล่าวโดยสรุปได้ว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้สตรีได้รับค่าจ้างน้อยกว่าผู้ชายนั้น มิได้เป็นเพราะปัจจัยทางด้านชีวภาพโดยตรง หากแต่เป็นเพราะการแบ่งภาระรับผิดชอบในครอบครัวที่แตกต่างกันระหว่างชายและหญิง ประกอบกับค่านิยมทางสังคมที่กำหนดให้สตรีต้องอุทิศตนเองให้กับครอบครัวนั้น ได้มีผลทำให้

การทำงานอาชีพของสตรีมีลักษณะที่เรียกว่า “ไม่แน่นอน” เกิดขึ้น ซึ่งความไม่แน่นอนนี้ Yashiro²¹ (1980) ถือว่าเป็นผลมาจากปัจจัยทางด้านชีวิตส่วนตัวของสตรี ได้แก่ การแต่งงาน การตั้งครรภ์ และการเลี้ยงลูก ที่ล้วนแต่มีผลกระทบกับการทำงาน ทำให้สตรีไม่สามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้บรรดานายจ้างต่าง ๆ ที่มุ่งเน้นเฉพาะเรื่องของการกำไร-ขาดทุน จึงมิได้ให้ความสำคัญต่อแรงงานสตรี ปรากฏว่าสตรีที่ทำงานอยู่ตามสำนักงานหรือโรงงานนั้น ไม่เคยได้รับการพิจารณาให้เข้ารับการฝึกอบรม หรือที่เรียกว่า On-the-job-training เลย ทั้งนี้เพราะนายจ้างถือว่าการทำงานของสตรีเปรียบเสมือนเป็นการทำงานเพื่อรอเวลาแต่งงาน²² ซึ่งจะมีลักษณะเป็นการทำงานชั่วคราวเวลาสั้น ๆ เพียง 3-5 ปี ดังนั้น จึงไม่คุ้มทุนสำหรับการจัดโครงการฝึกอบรมการทำงานให้แก่สตรี เมื่อสตรีไม่มีโอกาสที่จะได้รับการฝึกอบรม ก็ย่อมหมายถึงว่า ไม่มีโอกาสที่จะพัฒนาฝีมือในการทำงาน ผลที่ตามมาคือสตรีไม่มีโอกาสที่จะได้ดำรงตำแหน่งหน้าที่สำคัญ รวมทั้งการเลื่อนตำแหน่งหน้าที่การงานของตน สิ่งที่เกิดขึ้นคือ สตรีย่อมไม่มีโอกาสที่จะได้รับการพิจารณาในการเลื่อนขั้นเงินเดือน หรือขึ้นค่าจ้างด้วยเช่นกัน

ความแตกต่างระหว่างค่าจ้างชาย-หญิงนี้ ได้กลายเป็นประเด็นปัญหาสำคัญของแรงงานสตรีในญี่ปุ่นขณะนี้ เพราะถือว่าการเลือกปฏิบัติระหว่างเพศอย่างใดก็ได้ การแก้ไขปัญหานี้อาจจะกระทำได้ค่อนข้างยาก เพราะมิได้เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเงินเพียงอย่างเดียว หากยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมและความเชื่อที่ได้ปฏิบัติกันมาจนเป็นประเพณี ทั้งนี้ ผลที่ได้จากการสำรวจความคิดเห็นของสตรีญี่ปุ่นเกี่ยวกับการทำงาน ในปี 1987²³ พบว่า ร้อยละ 47 ของสตรีต้องการที่จะเลี้ยงลูกด้วยตนเองมากกว่าที่จะไปใช้บริการเลี้ยงดูเด็กก่อนที่รัฐหรือเอกชนจะจัดให้มีขึ้น ซึ่งก็หมายความว่าสตรีญี่ปุ่นเกือบครึ่งยังคงให้ความสำคัญกับบทบาทของคนในครอบครัวมากกว่าการทำงานนอกบ้าน คราบโดที่สตรีญี่ปุ่นส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับการแต่ง

งานและยึดมั่นอยู่กับบทบาทของคนในครอบครัว โดยเฉพาะในเรื่องของการเลี้ยงดูลูก โดยไม่ยอมปรับเปลี่ยนบทบาทแล้ว หนทางการแก้ไขปัญหาดูเหมือนว่าค่อนข้างจะมีดมน

ข้อสรุป

ผลจากการศึกษาครั้งนี้ แสดงให้เห็นว่าแรงงานสตรีนั้นมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ การทำงานอุตสาหกรรมของสตรีญี่ปุ่นมีลักษณะแตกต่างกันระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ในอดีตนั้นสตรีญี่ปุ่นส่วนใหญ่ทำงานอุตสาหกรรมการผลิต ซึ่งเป็นระยะแรกของการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม ดังนั้น จึงมีปัญหาดัง ๆ เกิดขึ้นมากมาย ทั้งในกระบวนการผลิตและในการบริหารงาน ความขาดประสิทธิภาพของเครื่องจักรที่ใช้ในขณะนั้น และการดำเนินงานที่มุ่งแต่ผลประโยชน์ของเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมแต่เพียงฝ่ายเดียว ได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและชีวิตของแรงงานสตรีเป็นอย่างมาก จะเห็นได้ว่าแรงงานสตรีเป็นจำนวนไม่น้อยที่ต้องสังเวยชีวิตให้กับการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ แต่หลังจากที่ญี่ปุ่นได้พัฒนาขึ้นมาเป็นประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าชั้นนำของโลก ก็ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะการทำงานของสตรีจากอุตสาหกรรมการผลิตมาเป็นอุตสาหกรรมบริการ ขณะเดียวกันปัญหาที่เกิดขึ้นก็ได้เปลี่ยนตามไปด้วย ปัญหาที่สำคัญของแรงงานสตรีญี่ปุ่นในขณะนี้คือการได้รับค่าจ้างแรงงานน้อยกว่าผู้ชาย รวมทั้งการถูกกีดกันในเรื่องชนิดของงานที่ทำและความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน อย่างไรก็ตาม ปัญหาดังกล่าวนี้น่าจะเหมือนจะมีความซับซ้อนขึ้น เพราะมีเรื่องของค่านิยมและความเชื่อแบบประเพณีเกี่ยวกับการกำหนดบทบาททางเพศเข้ามาปะปนอยู่ด้วย คราบโดที่สังคมญี่ปุ่นยังยอมรับว่าผู้ชายและผู้หญิงมีโลกของตนเองที่แตกต่างกันแล้ว การปรับเปลี่ยนบทบาทย่อมกระทำได้ยาก ในทำนองเดียวกันการจะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของค่าจ้างแรงงาน รวมทั้งค่านิยมที่มีต่อการทำงานนอกบ้านของ

สตรีก็กระทำได้ยากเช่นกัน

ประสบการณ์การพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศญี่ปุ่น น่าจะเป็นอุทาหรณ์ที่ดีสำหรับผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทยให้ได้ตระหนักว่า อุตสาหกรรมนั้นมีประโยชน์ทางเศรษฐกิจแต่เพียงประการเดียว หากยังมีภัยอันตรายที่จะเกิดตามมาอีกมากมาย ดังนั้นจึงควรที่จะได้พิจารณา

ถึงเรื่องนี้อย่างรอบคอบว่าควรที่จะเลือกสรรส่งเสริมอุตสาหกรรมประเภทใดบ้าง ตลอดจนคอยติดตามดูแลให้การดำเนินงานอุตสาหกรรมเป็นไปตามหลักการที่ถูกต้อง ควรกระตุ้นให้นักการอุตสาหกรรมได้มีความสำนึกรับผิดชอบต่อจริยธรรมในอาชีพ เพื่อที่ว่าคนไทยจะได้ไม่ต้องประสบกับโศกนาฏกรรมเช่นคนญี่ปุ่นในอดีต

สำนักหอสมุด

เชิงอรรถ

1. Women's Bureau, Ministry of Labour, **Working Women in Japan.**, Japan Institute of Women's Employment, 1989, p. 1.
2. Dorothy Robins-Mowry, **The Hidden Sun : Women of Modern Japan ;** Colorado : Westview Press. p. 38.
3. Sheila Matsumoto, "Women in Factories," in **Women in Changing Japan;** ed. by Joyce Lebra, et al. ; California : Stanford University Press, 1988, p. 52.
4. Dorothy Robins-Mowry, **The Hidden Sun : Women of Modern Japan,** p. 38.
5. Sheila Matsumoto "Women in Factories," p. 55.
6. Ibid p. 55.
7. Ibid p. 56.
8. Ibid p. 52.
9. Ibid p. 53.
10. E. Patricia Tsurumi, **Factory Girls;** New Jersey : Princeton University Press, 1990, p. 148.
11. Sheila Matsumoto, "Women in Factories," p. 56.
12. E. Patricia Tsurumi, **Factory Girls,** p. 105.
13. Dorothy Robins-Mowry, **The Hidden Sun : Women of Modern Japan,** p. 38.
14. E. Patricia Tsurumi, **Factory Girls,** p. 169.
15. Women's Bureau, Ministry of Labour, **Japan's Working Women Today ;** Japan Institute of Women's Employment, 1991, p. 8.
16. Ibid p. 6.
17. Women's Bureau, **Working Women in Japan.,** p. 13.
18. Women's Bureau, **Japan's Working Women Today.,** p. 10.
19. วารสารจากญี่ปุ่น ปีที่ 39 ฉบับที่ 2-3 ประจำเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม 2534 หน้า 17-18.
20. Women's Bureau, **Japan's Working Women Today,** p. 14.
21. Naohiro Ogawa, "Sex differentials in labour force participation and earning in Japan," in **Nihon University Population Research Institute Reprint Series No. 25** p. 24.
22. Ryoko Akamatsu, **Japanese Women,** Japan Institute of Women's Employment 1990, p. 9.
23. Women's Bureau, **Working Women in Japan.** p. 25.

บรรณานุกรม

- Akamatsu, Ryoko. **Japanese Women**, Japan Institute of Women's Employment, Tokyo, Japan, 1990.
- Boesveld, Mary. **Women and Industrial Development**, University of Leiden, Faculty of Social Science. Institute of Cultural and Social Studies, 1979.
- Matsumoto, Sheila. "Women in Factories." in Lebra Joyce et. al., **Women in Changing Japan**. Standford University Press, Standford, California, 1988.
- Ogawa, Naohiro. "Sex differentials in labour force participation and earning in Japan." in **Nihon University Population Research Institueps**. Reprint Series No. 25, 1987.
- Robins-Mowry, Dorothy. **The Hidden Sun : Women of Modern Japan**. Colorado : Westview Press.
- Tsurumi, E. Patricia. **Factory Girls**, New Jersey : Princeton University Press, 1990.
- Women's Bureau, Ministry of Labour. **Japan's Working Women Today**, Japan Institute of Women's Employment, 1991.
- Women's Bureau, Ministry of Labour. **Working Women in Japan**, Japan's Institute of Women's Employment, 1989.